

onze Wereld

Cultuur

Kenyaanse schilders breken door

Revival van de vertelkunst

'Abstracte kunst is te persoonlijk'

Traditionele verhalen zijn hét thema voor moderne kunstenaars uit Kenya

Galeriehouders zijn veel te arrogant en misbruiken hun macht. Veertig tot vijftig procent commissie vragen ze. En wat krijg je er voor terug? Niets, ze nemen niet eens de moeite je schilderij in te ramen, laat staan op een fatsoenlijke plek op te hangen. Die commissie zeggen ze nodig te hebben om je naamsbekendheid als kunstenaar te kunnen bevorderen. Vergeet het maar, opgerold in een la, dáár kom je terecht.'

Spreekt hier een kunstenaar wiens werk eindelijk is geaccepteerd door één van de vele galeriehouders in Amsterdam? Nee. Aan het woord is *Theresa Musoke* (48), één van de bekendste kunstenaars uit Kenya. Zij maakt kleurrijke, bijna abstracte schilderijen van met name het dierenleven in Kenya. Problemen van kunstenaars zijn blijkbaar internationaal dezelfde. Ook in Kenya vechten zij voor erkenning en tegen vercommercialisering en proberen zij als kunstenaar te overleven. Met één groot verschil: in Kenya bestaat geen sociale dienst. Niets verkocht, dan ook geen brood op de plank. En ook: kunstenaars in Kenya zijn opgegroeid in een andere traditie. Dat zij dezelfde problemen hebben als hun collega's in Nederland hoeft niet te betekenen dat zij ook op dezelfde manier over kunst denken.

Toeristenkunst

In 'traditioneel' Kenya vormt beeldende kunst een onderdeel van het sociale en religieuze leven. 'Heel functioneel', zegt *Gikonyo Maina* (29), een hedendaagse kunstenaar. 'De Masai bijvoorbeeld, een volk dat nog zoveel mogelijk volgens oude tradities probeert te leven, versieren al hun gebruiksvoorwerpen, het lichaam, de kleding. Elke decoratie heeft een betekenis, een boodschap zelfs. Voor hen is kunst een manier van leven.'

Kunst uit Kenya is meer dan een Makondebeeld of een houten giraffe. Tussen de talloze souvenirwinkels in Nairobi kan de oplettende bezoeker een enkele galerie vinden met verrassende hedendaagse kunst. Mar Oomen en Walter van Hulst spraken in de Kenyaanse hoofdstad met kunstenaars, docenten en galeriehouders. Een aantal van hen exposeert van 12 januari tot 16 februari zijn werk op de Technische Universiteit Eindhoven.

Mar Oomen en Walter van Hulst

Objecten met een veel minder duidelijke sociale of religieuze functie worden pas na de Eerste Wereldoorlog gemaakt. Kenyanen merkten dat westerlingen, die vanaf het begin van deze eeuw in groten getale naar Oost-Afrika kwamen, behoefte hadden aan een aandenken. Bovendien wilden die blanken flink betalen voor een souvenir. En geld had iedereen in het nieuwe, gekoloniseerde Kenya hard nodig. Vandaar dat enkele Kenyanen zich gingen bekwaamen in het uitbeelden van het dorps- of dierenleven, in steen of in hout. Al snel namen anderen dit voorbeeld over met als gevolg dat Nairobi momenteel vergeven is van de winkels met toeristenkunst in allerlei soorten en maten. Eenvormigheid is echter troef. Overal zie je de levensbomen van de Makonde, de in serie gemaakte zittende giraffen of vliegende gazelles, de kleurrijke batiks met meelstampende vrouwen of Masai in gevechtstenuue.

Enkele van de kunstenaars die nu in Eindhoven exposeren, maakten zelf ooit toeristenkunst. *Francis Kahuri* (42) bijvoorbeeld. Aanvankelijk werkte hij bij een verzekeringsmaatschappij. Na een langdurige ziekte, met veel rugklachten, wilde hij niet meer bij dit bedrijf terugkeren. Kahuri

ging een vriend helpen met het maken van batiks die in de straten van Nairobi aan de toeristen te koop worden aangeboden. Het bleek hem makkelijk af te gaan. Toch bleven zijn stijl, techniek en onderwerpkeuze, bijvoorbeeld Masai krijgers, jarenlang hetzelfde. 'In die tijd maakte ik toeristenkunst, ik had nog niet begrepen wat echte kunst is. Ik werd misleid door de kopers. Maar dankzij galerie *Watatu* en galerie *Paa ya Paa* realiseerde ik me dat je ook batiks kunt maken zoals je zelf wilt, dat je géén rekening hoeft te houden met je publiek. En dat dergelijke batiks óók gekocht worden. Mijn stijl veranderde, van iets dat je kunt zien, naar iets dat je niet kunt zien in het dagelijks leven, bijna abstract werk ik nu.'

Galerie *Watatu* ligt in het centrum van Nairobi. Sinds enkele jaren zwaait de Amerikaanse *Ruth Schaffner* er de scepter. Kunstenaars die zij goed genoeg vindt, kunnen hun werk tegen commissie in deze galerie achterlaten. Daarnaast organiseert Schaffner speciale exposities van één of meer kunstenaars. Haar publiek bestaat voornamelijk uit blanken: *ex-patriates* en toeristen.

Paa ya Paa is niet zo zeer een galerie, als wel een kunstcentrum

net buiten de stad, waar door de jaren heen toneelstukken zijn opgevoerd en tentoonstellingen zijn gehouden. Kunstenaars die gevlucht zijn of geen atelier hebben, kunnen er wonen en werken. De Tanzaniaan *Elimo Njau*, zelf ook kunstenaar, is eigenaar van *Paa ya Paa*.

Piepklein atelier

Zijn sommigen hun loopbaan gestart met het op straat maken en verkopen van batiks, anderen zijn juist door de toeristenkunst op een idee gebracht: met artistieke vaardigheden kun je je brood verdienen. *Ancent Soi* (60) werkte als jongeling in een souvenirwinkel waar schilderijtjes uit Zaïre werden verkocht. 'Omdat ik in mijn schooltijd al veel had geschilderd, dacht ik: dat kan ik ook. Met mijn laatste geld kocht ik hardboard en waterverf en maakte vier schilderijen. Binnen enkele dagen had mijn baas er twee verkocht. Sindsdien ben ik niet meer opgehouden met schilderen', zegt de al wat oudere, zeer bedaarde man in zijn piepkleine atelier in een buitenwijk van de Kenyaanse hoofdstad. Inmiddels treft men zijn werk over de gehele wereld aan. 'De familie *Marcos* heeft een schilderij van mij, ex-president *Ford* en nog vele anderen.'

Sane Wadu (35) schildert eigenlijk pas vijf jaar. Toch heeft hij al verschillende tentoonstellingen in Kenya, Amerika en Denemarken achter de rug. Jarenlang schreef Wadu als onderwijzer in zijn vrije tijd gedichten maar daar kon hij geen droog brood mee verdienen. In 1984 zag hij een vriend de eerste prijs winnen in een tekenwedstrijd. Hierdoor geïnspireerd maakte hij met huistuin- en keukenverf op plastic drie schilderijen die hij naar *Watatu* bracht. *Ruth Schaffner* herkende zijn talent en gaf hem olie- en papier. 'Sindsdien ben ik kunstenaar', zegt Wadu. 'Ik weet

niet wat ik had gedaan als zij mijn werk niet geaccepteerd had. Misschien had ik wel zelfmoord gepleegd. Ik had er schoon genoeg van steeds in opdracht van anderen te moeten werken. Niet voor mezelf te mogen denken. Nu kan ik zelf bepalen wanneer ik opsta, ga schilderen, ga wandelen, wat ik maak, wat ik niet maak.'

De meeste kunstenaars die voor hun inkomen van de verkoop van hun werk afhankelijk zijn, *free lance artists*, hebben geen kunstopleiding genoten. Zij kunnen hun werk te koop aanbieden in galerie Watatu, galerie Paa ya Paa en een kleine galerie in het Nationaal Museum. Daarnaast stellen het Goethe Instituut en het Frans Cultureel Centrum een paar keer per maand kosteloos expositieruimte beschikbaar. De meesten kunnen echter nauwelijks voldoende werk aan de man brengen. Enkel proberen zich van een extra inkomen te verzekeren door in opdracht te werken. Zij maken muurschilderingen, logo's voor bedrijven en wat heel populair is tegenwoordig: landschappen en portretten voor de Kenyaanse elite. De schilder mag keer op keer Mount Kenya met haar eeuwig witte sneeuwtop, nationaal symbool van vrijheid, aan het doek toevertrouwen. Of dient de geportretteerde, liefst zo realistisch mogelijk, in de meest plechtige pose uit te beelden. De meeste kunstenaars hebben

De schilder Jak Katarikawe

De schilder Sane Wadu

FOTO'S MARINA DANZMANN

Foto pagina 37: Ancent Soi. Het laatste avondmaal. Olieverf op doek (FOTO MAR OOMENI)

Afrikaanse kunst wordt lucratieve belegging

Kunstkopers op safari

De jacht op Afrikaanse kunst is geopend. Afrikaanse beeldhouwkunst is een aantrekkelijk investeringsobject op de internationale kunstmarkt aan het worden. Waar voorheen de Afrikaanse sculptuur door missionarissen werd gezien als afgoderij en door antropologen als 'materiële cultuur', interessant voor de wetenschap, brengen musea en kunsthandelaren de beelden nu onder de aandacht als echte kunst.

Kunstkopers stropen de markt af: een lucratieve zaak, zo blijkt. Een Kota figuur uit Gabon bracht onlangs op een Franse veiling maar liefst 480.000 dollar op, een Kwele masker meer dan 320.000 dollar. Kenners als de Zwitser *Josef Mueller*, een van de grootste verzamelaars van traditionele Afrikaanse objecten en maskers, hebben deze tendens in gang gezet. Nadat hij in de 'krach' van 1929 een fortuin was kwijtgeraakt, begon hij met het ver-

zamelen van Afrikaanse beelden, in het Europa van toen nog slechts als curiositeiten beschouwd.

Het meest in trek zijn momenteel de traditionele werken die eind negentiende eeuw en begin twintigste eeuw, vóórdat de Afrikaanse gemeenschappen door de westerse invloed uit elkaar vielen, uit hout werden gesneden.

Tot voor kort waren musea en galerieën weinig toegankelijk voor hedendaagse artiesten. De waardering voor exposities die onlangs plaats vonden in New York, Frankfurt, Japan en Parijs, wijst er op dat moderne Afrikaanse kunst zo langzamerhand esthetisch en commercieel in het Westen geaccepteerd wordt. Frankrijk beet het spits af met Afrikaanse exposities. Het afgelopen jaar waren echter ook in Engeland, dat wat dit betreft achterloopt op andere Europese landen, tentoonstellingen van hedendaagse kunst uit Afrika te zien, on-

der andere in het Afrika Centrum in Londen. Een grote expositie van stenen beelden van de Shona uit Zimbabwe vindt plaats in het Barbican. Prins *Charles* schijnt een fervent verzamelaar te zijn van deze beeldhouwwerken; een jonge Zimbabwaanse steenhouwer, *David Mutasa*, maakt een buste van de prins; de eerste Afrikaanse kunstenaar die zoiets doet.

Onlangs is in Afrika de Oshogbo-groep opgericht. Het werk van dit kunstenaarscollectief uit de Nigeriaanse stad Oshogbo is geïnspireerd op traditionele kunstvormen, de religie en mythologie van de Yoruba. De objecten van deze groep zullen vertoond worden op een tentoonstelling van traditionele en hedendaagse Yoruba-kunst in het Londense Horniman museum in juli 1990.

NANCY OKU BRIGHT
(South Syndication Service)

een hekel aan dergelijke opdrachten. 'Het is zo moeilijk om een klant tevreden te stellen. Eigenlijk vinden mensen het helemaal niet leuk om zichzelf geschilderd te zien. Ze willen altijd mooier afgebeeld worden dan ze in werkelijkheid zijn. Daarbij, je werkt in opdracht, je forceert je zelf om te doen wat de klant wil. Ik maak veel liever een portret, juist als ik daartoe géén opdracht heb gekregen.' Aan het woord is *Steve Njenga* (25), een jonge kunstenaar die voorheen zijn werk in Watatu verkocht maar daarnaast altijd op zoek is naar andere bronnen van inkomsten. 'Van een galerie als Watatu alleen kun je niet op aan. Soms verkoop je veel, maar vaak ook maandenlang niets.'

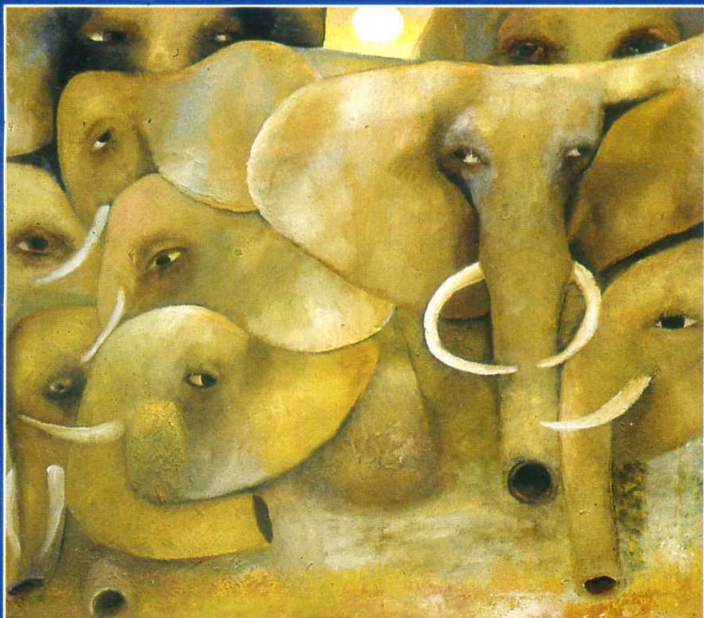
Herinnering

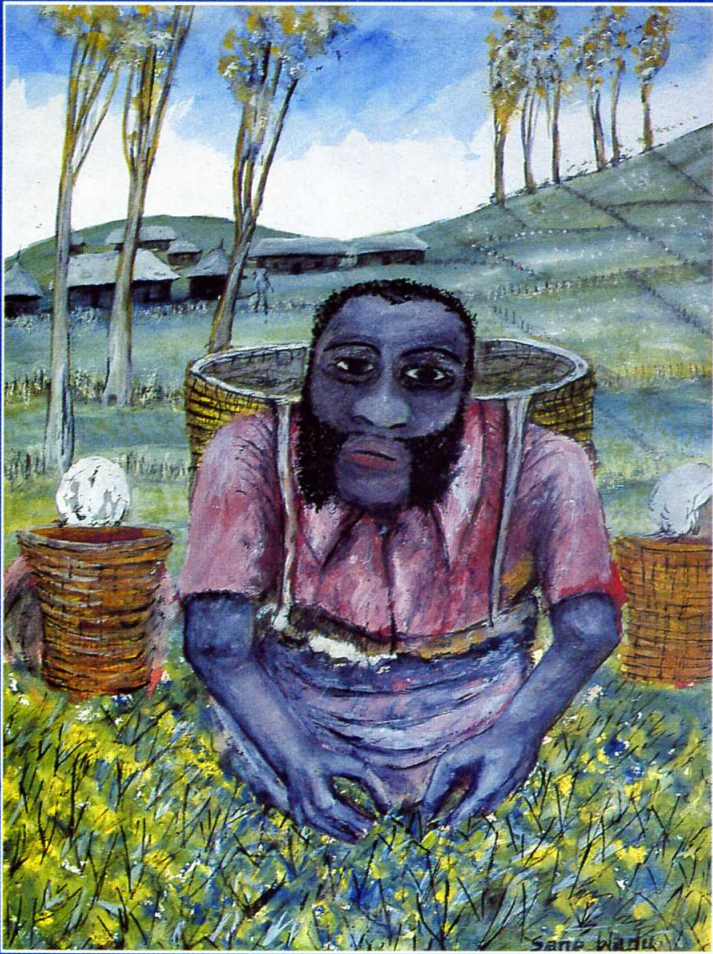
Veel Kenyaanse kunstwerken gaan over 'traditioneel Kenya'. Traditionele gewoonten en gebruiken, het dorpsleven, oude

Geheel linksboven: Sane Wadu. Plantage jongen. Waterverf op papier
 Linksboven: Francis Kahuri. Bierdrinken. Batik
 Boven: Joel Oswaggio. Bierfeest. Krijt op papier
 Rechts: Fabian Mpagi. Magische vrouw. Verf op doek

Links: Fred Oduya. Onderhandeling over de bruidschat op bierfeest. Olieverf op doek
 Onder: Jak Katarikawe. Olifanten. Olieverf op doek

verhalen en legendes, maar ook de onafhankelijkheidsstrijd, de 'Mau mau' vormen een bron van inspiratie. Sommige kunstenaars reizen het hele land af om met oude mensen van verschillende volkeren te praten over vroeger. Kahuri: 'Een tante van mij woont in het Masai gebied. Vaak ga ik bij haar op bezoek. Ik bestudeer de cultuur van de Masai omdat er veel overeenkomsten zijn met die van mijn eigen volk, de Kikuyu. Zo kom ik te weten hoe wij vroeger, voordat de blanken kwamen, geleefd hebben. Het is heel belangrijk om het verleden vast te leggen. Als herinnering, om te weten waar je vandaan komt, maar ook om te kunnen vergelijken. Veel mensen hebben kritiek op de manier van leven van de jeugd. Maar voordat je iemand kunt bekritisieren moet je over vergelijkingsmateriaal beschikken. Is het voor de huidige generatie mogelijk om op dezelfde wijze te leven als de vorige? Mijn vader vindt dat ik veel kinderen moet krijgen, maar hoe moet ik ze te eten geven als ik geen land heb? Hij had een groot stuk land.' Soi registreert omdat alles zo verschrikkelijk snel verandert in Kenya. 'Toen ik vijftien was, zag ik regelmatig *witchdoctors*. Mijn kinderen hebben nog nooit in hun leven ook maar één medicijnman gezien.' Voor Soi is ook *wildlife*, het dierenleven, een zeer dankbaar onderwerp. 'Met name zebra's, giraffen en jachtluipaarden laten zich prachtig schilderen.' Njenga beeldt het dierenleven uit omdat het goed verkoopt, daarbij leent dit onderwerp zich uitstekend voor experimenten. Maar de belangrijkste reden is het feit dat dieren in 'harmonie en vrede' leven. 'Dieren zijn onschuldig. Zij eten elkaar om te overleven, niet omdat ze elkaar haten. De mensheid is de negatieve tegenpool van het dierenleven. Als ik mensen zou uitbeelden dan zouden mijn schilderijen over oorlog gaan, over haat. Mijn boodschap voor een ieder die het wil begrijpen, is: leef in harmonie en vrede.'

Jak Katarikawe (61), sinds de jaren zestig al een van de bekendste kunstenaars van Kenya, schildert wel eens dieren om een 'mensenverhaal' kwijt te kunnen. Het schilderij met de olifanten vertelt het verhaal van Ugandezen die naar Kenya vluchten. De ene olifant waarschuwt de andere: 'Pas op, ook al worden wij hier in Uganda gedood, in Kenya zul je het

niet veel beter krijgen.'

Ons voor Ons

Impliciet uiten deze kunstenaars hun kritiek op het leven in Kenya. Er zijn kunstenaars, met name academisch gevormde, die dat expliciet doen.

In Nairobi bestaat de mogelijkheid een opleiding in de vrije kunst aan de universiteit te volgen. Vrijwel iedereen die deze opleiding voltooid heeft, wordt leraar tekenen en handarbeid. De meesten proberen in hun vrije tijd eigen werk te maken. Een aantal van hen heeft de groep *Sisi kwa Sisi*, 'Ons voor Ons' opgericht. Deze groep probeert zoveel mogelijk de belangen van Kenyanse kunstenaars te behartigen en kunst te maken die voor het Kenyanse volk bestemd is. Daarbij organiseren zij tentoonstellingen in gelegenheden waar ook Kenyanen durven te komen. Want centra als Watatu, het Frans Cultureel Centrum en het Goethe Instituut worden vrijwel uitsluitend bezocht door blanken. 'Wij stellen ons werk ten toon op de vele markten die Nairobi kent, op de rugbyclub, in scholen. Kunst moet een gesprek voeren met de gewone mensen, de *mwanauchi*. Het wordt hoog tijd dat Kenyanen hun gevoel voor eigenwaarde terugkrijgen. Weer vertrouwen krijgen in zichzelf, in Kenya. Iedereen denkt bijna dat het hoort dat de rijke mensen de beste stukken land krijgen, de mooiste huizen. Dat het normaal is dat de meest luxueuze wolkenkrabbers gebouwd worden naast de grootste sloppenwijken. Met onze kunst willen we de gewone mensen laten zien hoe de verhoudingen in Kenya zijn.' Aan het woord is *Kang'ara wa Njaambi* (34), woordvoerder van *Sisi kwa Sisi*. We zitten in het clubhuis van de rugbyclub, een zeer populaire sport onder zwarte Kenyanen. Ongenoegens met blanke landgenoten worden op de grammat uitgevochten. Buiten, naast de tribune, staan houten ezels met schilderijen van vijf verschillende *Sisi kwa Sisi*-kunstenaars. De meeste werken zijn zeer realistisch, vol symboliek geschilderd. 'Wij beelden de *mwanauchi* uit als hardwerkende, creatieve mensen. Tegelijkertijd benadrukken wij de tegenspraak: ondanks dat zij hardwerkende mensen zijn, worden ze niet beloond, moeten zij in sloppenwijken leven, hebben ze nauwelijks te eten.' Zoals

veel kunstenaars in Kenya moet ook Wa Njaambi niets hebben van abstracte kunst. 'Abstracte kunst verwacht de toeschouwer.'

Verhalen

Mwaura Ndekere (26), ook een *Sisi kwa Sisi*-kunstenaar, associeert abstract direct met de uiting van zeer persoonlijke gevoelens. En hij zou nooit over dergelijke emoties een schilderij maken. 'Ik denk dat het komt door onze traditie om collectief te denken en verhalen te vertellen. Bij elke gebeurtenis heeft een Afrikaan een verhaal. Je kunt een schilderij niet maken omwille van het schilderen of omwille van je gevoelens alleen. Je vertelt een verhaal.'

Dat Afrikanen geboren vertellers zijn bewijst het gesprek met Katarikawe. Op het terras van galerie Watatu vertelt hij de ene anekdote naar de andere. Hoe hij zijn eerste schilderij, dat over de *Beatles* ging, verkocht en besloot zijn baan als chauffeur op te geven. Hoe anderen hem in het begin van zijn carrière nog geprobeerd hebben toeristenkunst te laten maken. 'Soms kwamen er mensen die een schilderij heel mooi vonden, maar het paste niet in hun huis vanwege de kleur, of ik die niet kon veranderen. Wat werd ik daar moe van.' Veel anekdotes horen bij schilderijen die hij reeds heeft gemaakt. Maar de sappigste verhalen moeten nog in beeld gebracht worden.

Sane Wadu was vooral in de eerste paar jaren van zijn loopbaan een verteller. De bijbel vormde een belangrijke bron van inspiratie. Een van zijn eerste werken laat zien hoe Jezus op het water loopt. 'Er was een man, wij noemen hem Jezus of zo, die kon op water lopen. Ongelooflijk. Ik probeerde me voor te stellen hoe dat moest voelen, op water lopen.' Wadu maakte schilderijen over bijbelse verhalen om met het christendom te kunnen afrekenen. 'Toen ik jong was werd mij een geloof opgedrongen. Naarmate ik ouder werd dacht ik: ik denk voor mezelf. Wat is goed, wat is slecht? De bijbel is niet verkeerd, maar dat is de koran ook niet.' Daarnaast toonde Wadu zich een sociaal bewust commentator. Hij schilderde over Tsjernobyl, ongewenste zwangerschap en de armoede in de steden. In zijn latere werk concentreert hij zich meer op zijn innelijke emoties — eenzaamheid,

verloren liefdes, seks en dromen, voortdurend gebruik makend van ingewikkelde 'woordspelingen' met beelden van dieren, gezichten en landschappen. Op dit moment onderzoekt Wadu in zijn schilderijen de aard en structuur van verf als een op zichzelf staande 'persoonlijkheid'. Over zijn bezoek aan New York, waar hij in 1988 een tentoonstelling had, is hij niet onverdeeld enthousiast. 'Op zichzelf zou ik er heel graag willen werken. In Kenya ben je niet vrij, je kunt niet doen, laten en maken wat je wilt. Een kunstenaar moet los komen van zijn omgeving om onafhankelijk te kunnen werken. Maar ik weet het niet hoor, die Amerikanen reageerden toch wel erg vreemd op mij. Ze vonden mij en mijn werk primitief. Discriminerend waren ze.'

Het is niet eenvoudig voor de Ancent Soi's, de Sane Wadu's en de Jak Katarikawe's. Ze kampen met dezelfde problemen als elke kunstenaar hier. Maar bovendien worstelen ze met de vraag hoe zij invulling moeten geven aan het kunstbegrip zoals dat in het recente verleden door het Westen is geïntroduceerd: kunst als individuele, telkens weer originele uiting van een emotie, gedachte of idee, kunst als een op zichzelf staand object dat haar waarde ontleent aan zichzelf. Liefst vernieuwend ook.

Enerzijds willen Kenyanse kunstenaars, net als hun collega's hier, vrij zijn van omgeving en traditie. 'Afrikaanse kunst' bestaat volgens hen dan ook niet. Anderzijds is kunst voor hen een middel om hun traditie op het spoor te komen en kritiek op de bestaande verhoudingen in Kenya te verwoorden. Kenyanse kunstenaars willen met hun werk het gevoel van eigenwaarde van hun landgenoten bevorderen en natuurlijk: verhalen vertellen. Kortom, kunst moet volgens hen óók een duidelijk onderdeel zijn van het maatschappelijk leven en veel minder een artistiek randverschijnsel zoals in het Westen. ■

Van 12 januari tot 16 februari exposeren hedendaagse kunstenaars uit Kenya op de Technische Universiteit Eindhoven in de hal van het Hoofdgebouw. Het Studium Generale van de TUE organiseert deze tentoonstelling in het kader van het festival 'Afrika springlevend', waarin ook lezingen, vertellingen en optredens met als thema beeldvorming over Afrika, worden gehouden.

De tentoonstelling is gratis te bezichtigen op werkdagen van 9 uur tot 18 uur, dinsdags tot 22 uur en op zaterdag en zondag van 14 uur tot 18 uur.

Van 21 febr. t/m 18 maart is de expositie te bezichtigen in Cadier en Keer (Zuid-Limburg), Rijksweg 15.